

SHARQ MUTAFAKKIRILARINING YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH BORASIDAGI QARASHLARI

Umedjanova Malika Lukmanovna, BuxDPI Umumiy pedagogika kafedrası o'qituvchisi
umedjanovamalika1405@gmail.com

Annotatsiya: O'zbek eli qadimiy va boy ma'naviy merosga ega bo'lib, jahon ilm-fani, madaniyati, san'ati, adabiyoti, falsafasi, pedagogika va psixologiyasi taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan Xalqlardan biri hisoblanadi. Uning olim-u mutafakkirlari insoniyatni ma'rifatli qilish, axloqiy qoidalarni to'g'ri belgilash, hayot yo'llarini aniq tanlash masalalari to'g'risida fikr yuritib, ijtimoiy pedagogik fanlar mazmunini boyitishga hissa qo'shdilar.

Kalit so'zlar: Oila, oilaviy hayot, do'stona va sog'lom oila, qadimiy va boy ma'naviy meros, oilada totuvlik, muhabbatga sadoqat, insoniy fazilatlar.

МНЕНИЯ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ О ПОДГОТОВКЕ МОЛОДЕЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

Умеджанова Малика Лукмановна, Преподаватель кафедры общей педагогики БухДПИ
umedjanovamalika1405@gmail.com

Аннотация: Узбекский народ обладает древним и богатым духовным наследием и считается одним из народов, внесших большой вклад в развитие мировой науки, культуры, искусства, литературы, философии, педагогики и психологии. Ее ученые и мыслители способствовали обогащению содержания социальных и педагогических наук, размышляя над вопросами просвещения человечества, правильного определения нравственных правил, выбора правильного образа жизни.

Ключевые слова: Семья, семейная жизнь, дружная и здоровая семья, древнее и богатое духовное наследие, семейная гармония, преданность любви, человеческие качества.

VIEWS OF EASTERN THINKERS ON PREPARING YOUNG PEOPLE FOR FAMILY LIFE

*Umedjanova Malika Lukmanovna Lecturer at the Department of General Pedagogy at
BukhSPI*
umedjanovamalika1405@gmail.com

Abstract: The Uzbek people have an ancient and rich spiritual heritage and are considered one of the peoples who have made a great contribution to the development of world science, culture, art, literature, philosophy, pedagogy and psychology. Its scientists and thinkers contributed to the enrichment of the content of social and pedagogical sciences, reflecting on the issues of enlightenment of humanity, the correct definition of moral rules, and the choice of the right way of life.

Key words: Family, family life, friendly and healthy family, ancient and rich spiritual heritage, family harmony, devotion to love, human qualities.

Ma'lumki, o'zbek eli qadimiy va boy ma'naviy merosga ega bo'lib, jahon ilm-fani, madaniyati, san'ati, adabiyoti, falsafasi, pedagogika va psixologiyasi taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan Xalqlardan biri hisoblanadi. Uning olim-u mutafakkirlari insoniyatni ma'rifatli qilish, axloqiy qoidalarni to'g'ri belgilash, hayot yo'llarini aniq tanlash masalalari to'g'risida fikr yuritib, ijtimoiy pedagogik fanlar mazmunini boyitishga hissa qo'shdilar.

Aytish joizki, sharqda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qadimdan jiddiy e'tibor berilgan.

Jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf xos Hojib, Unsur-ul Maoliy Kaykovus, Xo'ja Nosuriddin Tusiy, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy, Zahiriddin Muhammad Bobur merosida; Markaziy Osiyoda yashab ijod etgan Muqimiy, Furqat, Nodira, Anbar Otin, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Avloniy, Fitrat asarlarida oila, oilaviy tarbiya, oilaviy hayot, shuningdek oila barqarorligi, oilada totuvlik, sevib turmush qurish, muhabbatga sadoqat, oilaga vafodorlik kabi yuksak insoniy fazilatlar mahorat bilan bayon etilgan. Mazkur insoniy tuyg'ular, fazilatlar o'zbek xalqi, o'zbek oilasi uchun xos xususiyatlar bo'lib, bu nomlari zikr etilgan allomalar, olimlarning asarlarida aksiologik yondashuv misolida o'z ifodasini topgan. Zotan, buyuk mutafakkirlarning oila hayoti, turmush tarzi, oilada bolalar tarbiyasi, o'g'il va qizlarni turmush qurishga tayyorlashga oid bildirgan fikrlari, oila urf-odatlar, an'analari, oilaviy hayot qadriyatlarini to'g'risida bayon etgan fikrlari ko'p asrlar davomida farzandlar tarbiyasi va ularni oilaviy hayotga tayyorlashda dastur vazifasida xizmat qilgan va shunday bo'lib qolmoqda. Chunonchi, ularning ilmiy – nazariy g'oyalari bugungi kunda, qaysikim Yangi O'zbekiston barpo etilayotgan bir jarayonda yoshlarni aksiologik yondashuv asosida oilaviy hayotga tayyorlash uchun muhim pedagogik manba bo'lib xizmat qilishi tabiiy.

Mutafakkir olim Abu Nasr Forobiy(873-950-yy.)ning o'z davrida yaratgan axloqiy-ma'rifiy g'oyalari bugungi davr yoshlari tarbiyasi va ularni oilaviy hayotga tayyorlash uchun asosiy vosita sifatida xizmat qilishi ijtimoiy hayotda isbotlangan. Uning falsafiy-pedagogik asarlarida bayon etilishicha, insonning baxt-u saodatga erishuvi oilada olgan ta'lim-tarbiyasi, odob-axloqi bilan belgilanadi. Olim oilaviy hayotga tayyor bo'lishi uchun avvalo har bir yosh ilm o'rganishi, amaliy tarbiya olishi, hayot to'g'risida nazariy hamda amaliy bilimlarni olishi zarur. Mutafakkir o'rta asr sharq sotsiologiyasi va pedagogikasi tarixida birinchi bo'lib ijtimoiy-axloqiy tizimni yaratishga harakat qildi. [1; 24-b.].

Sharq Uyg'onish davrining buyuk mutafakkirlaridan yana biri Abu Rayhon Beruniy (973-1048) o'z davri ilmlarini chuqur o'rganib, o'zining falsafiy, ijtimoiy qarashlarida axloq, odob, xulq-atvor, oila va oilada bola tarbiyasi to'g'risida foydali fikrlarni bayon etdi. Insoniyatning turmush tarziga, jamiyat kishilari, turmush voqealariga xolisona baho bera oldi; zamondoshlari-yu keyingi avlodlarni hayotga va jamiyatga ongli, insoniy munosabatda bo'lishga da'vat etdi Beruniy inson odobi, axloqi, hayot va turmush hodisalariga ijobiy xulq bilan qaray olishi mumkinligi bilan barcha mavjudotlardan ustun turadi, shuning uchun u o'zining kelajagi hisoblangan farzandlarini yaxshilikka, adolatga, halollikka, rostgo'ylikka o'rgata oladi va shuning uchun u muruvvat hamda futuvvat sohibi hisoblanadi, deb ta'kidlaydi. Beruniy ta'lim-tarbiya to'g'risidagi ta'limotida ota-onalarga qaratib, bolaning xulqini mo'tadillikda saqlashga e'tibor berib, uni qattiq g'azablanishdan, qo'rqish va xafalikdan saqlash lozim deb o'rgatadi. Bolalarning xohlagan va foydali narsalarini topib berish va sevmagan narsasini ko'zdan uzoqlashtirish kerakligini uqtiradi. Olimning fikricha, bu ishning ikki xil foydasi bor: biri bolaning ruhiga foyda qiladi va bora-bora xushxulqlik unga odat bo'lib qoladi, zero, yomon xulq mijoz buzilishini keltirib chiqaradi. Shuningdek, agar yomon xulq odatga kirib qolsa, g'azabni kuchaytiradi, qayg'u va hafsalasizlikni bo'shashtiradi, bolani beg'amlikka moyil etadi. Xulqning mo'tadilligi natijasida ham nafas, ham badan sog'lom bo'ladi. Umuman, Beruniyning fikricha, oiladagi yomon tarbiya, faqat shu oilaning o'zigagina salbiy ta'sir qilib qolmasdan, balki atrofdagi boshqa oilalarga ham yomon ta'sir qilishi mumkin. To'g'ri tarbiya – oila baxtining muhim asosidir [2; 38-b.].

Abu Ali ibn Sino (980-1037) Sharq va G'arbiy Yevropa fanida ilmiy asarlari bilan faylasuf-pedagog sifatida nom qozongan buyuk qomusiy olim sifatida tibbiyot, falakiyot, fizika, matematika, kimyo, biologiya, dorishunoslik, ruhshunoslik, fiziologiya, filologiya, falsafa, pedagogika, axloqshunoslik va jismoniy tarbiyaga oid ko'plab fanlarni o'z g'oyalari bilan boyitgan alloma ekanligi ma'lum.

Uning qalamiga mansub bo'lgan “Risola fiy'l axloq” (Axloq haqida risola), “Donishnoma”, “Tib qonunlari”, “Risolat al-axd” (Axd risolasi), “Ruhni tozalash haqida risola”, “Badanni boshqarish kitobi”

kabi risolalarida axloq, xulq-atvor, yurish-turish odobi to'g'risida mulohaza yuritilgan. Olim O'rta Osiyo Xalqlari hayotini o'rganar ekan, Xalqning an'analari, odatlari, turmush tarzining bir-biriga bog'liqligini, ular axloqqa doir ko'plab muammolarni ijobiy hal qilishga yordam berishini alohida qayd etadi.

Ibn Sino "Donishnoma" asarida o'z davridagi ilmlarni "amaliy" va "nazariy" ilmlarga ajratadi.

Amaliy ilmlarning o'zini ibn Sino yana uch turga bo'ladi:

- 1) mamlakatni, ya'ni "jamoani" idora qilish;
- 2) uyni "oilani" idora qilish;
- 3) o'z-o'zini idora qilishga ajratadi"[3; 102-b.].

Bundan ko'rinadiki, inson o'z-o'zini idora qilishi orqali oilani va mamlakatni idora qilish qobiliyatiga ega. Buning uchun u ilm o'rganishi, tabiat va jamiyatni idora etish ilmini egallashi lozim bo'lgan siyosat hisoblanadi. U o'zining "Axloq haqidagi risola" nomli kitobida inson va uning oiladagi hayoti to'g'risida gapirib, u yaxshi-yomon xulqni oilada tarbiya orqali o'rganadi deb ta'kidlaydi. Buning uchun oilada ijobiy xulqlarni tarbiyalashga e'tibor qaratib, yaxshi fazilatlar – donolik, jasurlik, aqllilik va adolatparvarlikni oilada o'rganishi lozim, deb hisoblaydi. Demak, inson axloqi, xulq-atvorining yaxshi yoki yomon bo'lishi yaratgandan emas, asosan, oila sharoiti va kishining o'ziga bog'liq ekan.

Unsur-ul Maoliy Kaykovus (1022-y. tug'ilgan, vafoti noaniq) – Sharq pedagogikasi olamida munosib mavqega ega alloma. U 63 yoshida o'g'li Gilonshohga bag'ishlab "Nasihatnoma"sini yaratdi va o'sha davr an'anasiga ko'ra, uning bobosi Shams-ul Maoniy Qobus sharafiga "Qobusnoma" deb nomladi. Asarda bola tarbiyasi, oilaviy hayot, inson kamoloti masalalari bayon etilgan. "Qobusnoma" asosini "Qur'oni Karim" suralari, Muhammad (sallallohu alayhi vasallam)ning faoliyati va ko'rsatmalarini ifodalovchi hadislar, hikmatli hikoyalar tashkil etadi. Asar 44 bobdan iborat bo'lib, dastlabki 4 bobi Haqni tanimoq, Payg'ambarlarning xilqati (yaratilishi), Alloh ne'matiga shukr qilmoq to'g'risida bo'lib, qolgan 40 bobi ota-onani hurmat qilish, haqqini bilish, farzand parvarish qilish, bu to'g'rida ota-onalarga maslahatlar, ilmiy bilimlar va san'atni egallash, har bir savdo, dehqonchilik ishlari va hunarni o'rganish, oilada, jamoada odob-axloq qoidalariga rioya qilish, saxovat va javonmardlik kabi ko'plab masalalar to'g'risida so'z yuritiladi.

"Qobusnoma"da hunar va ilm jamiyatning asosiy omili, oila kichkina bir bo'g'ini bo'lib uni taraqqiy ettiruvchi kuch sifatida tavsiflanadi. Odamlar uch guruhga bo'linib, ularning jamiyatda tutgan o'rni belgilanadi; odamlarning fazilatlar ham uch guruhga bo'linadi: aqllilik, haqgo'ylik, javonmardlik [4; 29-37-b.]. Asar boblari mazmunida o'zligini tanimoq, shukur qilmoq, insonparvar bo'lmoq, notiq bo'lmoq, vaqt qadriga yetmoq, har ishda tartibli bo'lmoq, odob me'yorini bilmoq, mehmondo'st bo'lmoq, yaxshi xulq-atvorli bo'lmoq, mehr-muhabbatli bo'lmoq, farzand tarbiyalamoq, do'st tutmoq, ilm egallamoq, hisob-kitob va o'lchovni bilmoq kabi hayotiy masalalar, insoniy fazilatlar, nasihat, maslahat tarzida, nazariy va amaliy yo'nalishda bayon qilingan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Farobiy A.N. Fozil odamlar shahri. Nodir va dono fikrlar. – T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2004. – 160 b.
2. Beruniy R. Ruhiyat va tarbiya haqida// E.To'raqulov –Toshkent, 1992-y. – 304 b.
3. Ибн Сино. Данишنامه. –Тожикистон: Таджгосиздат1957. – С.139-140.
4. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: O'qituvchi, 2011. – 208 b.